

K alternatívnemu vodnému hospodárstvu

Dostalo sa mi do rúk 5. číslo Životného prostredia 1994 a v ňom článok Ing. M. Kravčička, CSc. O jeho aktivitách v oblasti alternatívneho vodného hospodárstva som už niečo počul, ale nevenoval som tomu dostatočnú pozornosť, pretože i keď sa cítim vodohospodárom, pracujem viac v oblasti využívania výpočtovej techniky. Zhodou okolností, po prečítaní článku som si vypočul v rozhlase jeho debatu s Ing. Binderom, ktorá mi trochu viac osvetlila problém.

Principiálne ma prekvapuje permanentný boj proti slovenskej vodohospodárskej verejnosti od novembra '89. Vodohospodárov vystavujú na pranier za nedostatky, ktoré nikdy nezavinili a ani ich nemohli ovplyvniť. Ing. Kravčík v spomínanom článku správne uvádza niektoré ľudské aktivity, v ktorých dôsledku sa narušil hydrologický kolobeh vody v prírode, ako napr. odlesňovanie, urbanizáciu, nevhodné obrábanie pôdy, úpravu tokov. Východisko nevidí v komplexnom riešení krajinných problémov, ale "zbavením sa technokratického, úzko rezortného prístupu a ak štátny monopol hospodárskych aktivít v oblasti vodného hospodárstva decentralizujeme na regióny a obce".

Zo všetkých vymenovaných "zlých" činností beriem vodohospodárov na zodpovednosť jedine za úpravy tokov. Vodohospodári ani nevytínajú lesy, neznečisťujú toky, ani vzduch, neurbanizujú bez zabezpečenej výstavby čistiarň odpadových vôd. A predsa sú to oni, ktorých ak zlikvidujeme, bude u nás raj na zemi. Rád by som vedel, čím tak dráždia tzv. ochrancov prírody?

Lesotechnické úpravy, budovanie rôznych prehrádzok v lesoch a zmena agrotechniky bezosporu pozitívne ovplyvnia vodný režim, ale predovšetkým erózne procesy.

Neodškriepiteľnou pravdou je, že oblasť Slovenska bola v minulosti tvrdo skúšaná povodňami, v časoch, keď "zlí vodohospodári" nemali ešte možnosti výrazných aktivít, ak si odmyslíme vodohospodárske aktivity v okolí Banskej Štiavnice, ktoré si zatiaľ nedovolil napadnúť nijaký "ochranár", pretože sa k nim prihlásilo celosvetové spoločenstvo, ba práve naopak, ako som naposledy videl v

televízii, k týmto dielam sa hlásia aj spolupracovníci Ing. Kravčička.

V horách stredného a severného Slovenska nájdeme ešte aj dnes viac alebo menej zachované nádržky, ktoré slúžili na splavovanie dreva a mali širší význam, ako napokon väčšina vodohospodárskych nádrží. Z môjho pohľadu je jediným správnym argumentom proti výstavbe vodohospodárskych nádrží nevyhnutnosť presídlenia ľudí, čo je problém etický a nie technický.

Ochrana osídlenia, výroba elektrickej energie, zabezpečenie pitnej a úžitkovej vody, ale aj rekreácia, to v podmienkach Slovenska nie je technicky možné bez výstavby vodohospodárskych nádrží, či sa to niekomu páči, alebo nie.

Iste, nie všetky vodohospodárske stavby sú realizované optimálne. Derivácie sú síce "milosrdnejšie" k obyvateľom, ale krutejšie k prírode, osobne si myslím, že by bolo napr. správne revitalizovať Váh i za cenu určitej straty elektrickej energie.

Za vyslovene nešťastnú považujem situáciu, ktorá nastala po vzniku Komisie životného prostredia (neskôr MŽP SR). Spory o kompetenciách, o ktorých píše autor, nie sú, žiaľ, ako väčšina súčasných sporov, v záujme veci, ale skôr kvôli ambíciám aktérov na jednej i druhej strane. 5 rokov od vzniku súčasného Ministerstva životného prostredia SR neviem o žiadnom odbornom kroku tejto inštitúcie v oblasti vodného hospodárstva, ktorý by prospel vode v prírode.

Dost ťažko si viem predstaviť privatizáciu Vodární a kanalizácií, ale prosím, ale už vôbec si neviem predstaviť nakladanie s vodou, ktorá podľa Ústavy patrí ľudu tejto ktajiny, ak ju budú spravovať obce a mestá. Nie preto, že by som pochyboval o

ich dobrých úmysloch, ale nemám rovnaký názor ako autor, že sa tým vytvorí partnerské vzťahy medzi mestom a vidiekom. Cena vody by podľa môjho názoru mala odrážať optimalizované náklady na vodu a nemala by byť trhovou materiálou. Lahko by sa potom mohlo stať, že občan bude platiť aj za vzduch, ktorý dýcha. Riešiť nezamestnanosť regiónov prostredníctvom zamestnanosti vo vodnom hospodárstve nie je racionálne.

Vážne výhrady mám proti časti článku Ing. Kravčička s podtitulom "Koncept pre východné Slovensko". Autor síce hovorí o vytvorení vodného zdroja bez nárokov na dotáciu 5-8 mld. Sk zo štátneho rozpočtu, nehovorí však, ako takýto veľký vodný zdroj vytvorí. Nič mu však nebráni, aby "rovnako" riešil vodný zdroj pre Poprad a Spiš.

Čísla o spotrebe vody na Slovensku a v Holandsku sú vedome alebo z neznalosti uvedené vyslovene nesprávne. V prípade Slovenska sa uvádza celková priemerná spotreba na obyvateľa, zahrňujúca všetku spotrebovanú vodu vydelenu počtom obyvateľov, kým v prípade Holandska sa uvádza iba spotreba na obyvateľa v domácnosti. Pri porovnaní rovnakých kategórií sú tieto rozdiely úplne iné. Na uvedenie vecí na správnu mieru sú predsa oficiálne organizácie, ale to by musel byť záujem uvádzať správne informácie.

Čo chcel autor povedať v poslednom odstavci, som nepochopil. V hektickej dobe, v ktorej práve žijeme, by sme sa mali pokúsiť o zvýšenú dávku tolerancie v snahe o konštruktívne a optimálne riešenia. V niektorých aktivitách vidím predovšetkým osobné ambície, snád i peniaze, ale nie skutočný a reálny záujem o dobro vecí.

Zmena vzťahu k prírode a k životu vôbec si vyžaduje predovšetkým zmenu vo vnútri každého jedinca, a to je problém veľmi ťažký. Z televízie som sa dozvedel, že sa bude realizovať projekt Ing. Kravčička na malej lokalite na východnom Slovensku. Považujem to za správne, dokonca som koketoval s myšlienkou pustiť experiment na úrovni nádrže Tichý potok, ale to by bolo príliš kruté voči prírode a ľuďom. Nakoľko som túto lokalitu zatiaľ nevidel, nemôžem jednoznačne odhadnúť, čo sa po realizácii stane. Rozhodujúcou mierou to závisí od veľkosti a rozdelenia prietoku v potoku, kde sa experiment uskutoční, od geologických a klimatických

podmienok, počtu nádrží a pod. Aby som sa priznal, nechápem dobre ekologický rozdiel medzi jednou veľkou nádržou a desiatkami menších, pretože dokonca pri určitom potrebnom objeme stratíme pri malých nádržkách podstatne viac pôdy a skutočne si neviem dobre predstaviť manipuláciu a určitú technickú bezpečnosť s množstvom malých nádrží.

Považoval by som za úspech, keby sa pri tomto experimente podarilo vytvoriť rozsiahlejšiu mokraď, pretože sa obávam, že sa experimentom, ako som sa dozvedel z televízie, zdevastuje zrejme kus pôvodnej prírodnej krajiny. V každom prípade urobím všetko preto, aby som sa s experimentom oboznámil a objektívne ho sledoval. Naše jedinečné Slovensko nie je totiž zdevastované vodohospodárskymi aktivitami, ale celkovým bezkonceptným prístupom k využitiu a ochrane krajiny. To si samozrejme vyžaduje oveľa širší záber, ako sú aktivity proti výstavbe vodných nádrží. Predovšetkým mám na mysli zlepšenie kvality ovzdušia, obnovu lesných porastov, zastavenie, alebo aspoň spomalenie erózných procesov, optimalizáciu používania hnojív a agrochémie. Tieto opatrenia by mali ísť ruka v ruke s výstavbou nádrží, ako aj so spomínaným experimentom.

To, čo z neho výjde, dá sa určiť s 90 % pravdepodobnosťou, pričom tých zostávajúcich 10 % je možná náhodnosť v klimatických javoch. Problém podľa mňa nie je v techno-ekologickej rovine, ale v tom, že občania aktivizujúci sa dobrovoľne alebo pracovne v ekologických alebo štátnych organizáciách sa správajú tak, ako by jedine oni boli tí, ktorí majú záujem na ochrane prírody, ostatní a v tomto prípade profesionálni vodohospodári, sa považujú za antiekologicky zmýšľajúcich ľudí.

Môžem zodpovedne povedať, a mám na to aj svoje roky, že to skutočne nie je tak.

Nemáme, žiaľ, čas (myslím tým čas Zeme) na nekvalifikované hádky, rovnako však nemá čas ani Slovensko, preto si myslím, že by sme sa mali správať ináč ako sa správame, kritériom by mala byť podľa možnosti objektívna pravda a schopnosť túto pravdu prijať.

Ján Lichý

Poznámka redakcie: Náš časopis sa snaží zaujímať objektívne stanoviská a poskytnúť priestor všetkým, ktorí naozaj chcú problémy riešiť. Preto uverejňujeme podstatné časti listu Ing. Lichého. Jednotlivé čísla sú zamerané monotematicky. Číslo 5 bolo venované mimoriadnym environmentálnym organizáciám a ich aktivitám. Alternatívny návrh vodohospodárskej koncepcie Slovenska, ktorý bol predložený aj do parlamentu, je príkladom jednej takejto aktivity.

Redakcia

Ochrana ovzdušia - projekt PHARE

V r. 1995 sa otvára na Slovensku nový projekt PHARE, zameraný na ochranu vonkajšieho ovzdušia s orientáciou na ďalšie skupiny u nás doteraz nesledovaných znečisťujúcich látok v ovzduší. Zámer tohto projektu navrhol odbor ochrany ovzdušia Ministerstva životného prostredia SR na základe súčasného stavu monitorovania kvality ovzdušia na Slovensku.

V súlade s legislatívou PHARE sa uskutočnil konkurz na manažment, odborné vedenie a dohľad nad novým projektom, ktorý zverili Ústavu preventívnej a klinickej medicíny (ÚPKM) v Bratislave. Projekt zahŕňa lokálne štúdie v mestách Bratislava a Košice, ako aj celonárodnú štúdiu (Local Studies of Air Pollution in the cities of Bratislava and Košice, and National Needs Assessment of Air Pollution).

Konkrétnu náplň projektu s orientáciou na karcinogénne a toxické látky v ovzduší vypracovali odborníci ÚPKM na základe odbornej literatúry. Nový projekt je mimoriadne dôležitý pre prevenciu poškodenia ľudského zdravia, najmä z hľadiska nádorových ochorení. Keďže na Slovensku sa dosiaľ monitorujú iba tradičné škodliviny, chýbajú poznatky o výskyte organických znečisťujúcich látok, z ktorých mnohé sú podľa medzinárodných klasifikácií karcinogénne, resp. potenciálne karcinogénne pre človeka. Ide hlavne o vybrané skupiny látok z prchavých organických zlúčenín (volatile organic compounds - VOCs) a perzistentných organických zlúčenín (persistent organic compounds - POCs). Z prchavých organických látok je najdôležitejšou škodlivinou s karcinogénnym účinkom benzén. Vo voľnom

ovzduší je teda primárnym zdrojom VOCs doprava, značnou mierou prispieva i chemický priemysel a spaľovacie procesy. O perzistentných organických látkach vo voľnom ovzduší na Slovensku máme iba ojedinelé informácie. V ÚPKM sa touto problematikou zaoberá skupina odborníkov, merania organických látok však vyžadujú náročné prístrojové vybavenie i odberové aparatúry vzoriek ovzdušia.

Ďalšou, dosiaľ u nás nesledovanou škodlivinou vo vonkajšom ovzduší, je azbest. Táto látka je potvrdeným karcinogénom pre človeka (po dlhodobej expozícii v pracovnom prostredí). Azbestové vlákna, ktoré sa dostávajú do ovzdušia pri narušení povrchu azbestových materiálov môžu byť rizikové aj v neprofesnom prostredí, či už vo vnútornom prostredí budov alebo vonkajšom ovzduší. Vo svetovej literatúre sa uvádza, že vo voľnom ovzduší sú riziku inhalácie azbestových vlákien vystavení napríklad robotníci cestnej údržby, obyvateľstvo v blízkosti chátrajúcich budov (najmä strešnej krytiny) a búranísk, alebo osoby manipulujúce s azbestovým odpadom. Avšak iba vlákna určitej dĺžky a hrúbky sú pre človeka rizikové. Nie je zanedbateľná ani expozícia azbestu vyplývajúca z uvoľňovania azbestových vlákien z brzdového obloženia (najmä pri starších typoch vozidiel). I keď celosvetový trend je nahradíť azbest inými materiálmi, na území Slovenska je veľa budov obsahujúcich azbestocementové výrobky a krytiny, s ktorými treba počítať pri hodnotení znečistenia ovzdušia.

Iným, zaujímavým aspektom tohto projektu, je získanie poznatkov o podiele aerosólových respirabilných